

שכרון המדבר חד-שנתי רעיל בעל פרחים גדולים מרשימים (פברואר 2023).

ערגה אלוני

תקציר: שכרון המדבר *Hyoscyamus desertorum* מהסולניים, הוא חד-שנתי טרמופילי ויקרי הגדל במדבר, בעל פרחים דו-מיניים בלתי נכונים. לצמח עלים פשוטים ותפרחת אשכול. חלקי הצמח והפרחים מצוידים בשערות דביקות. גביע הפרח מאוחה דמוי פעמון. אונות הכותרת 5 מאוחות בחלקן התחתון לצינור. צבע אונות הכותרת צהוב בוהק עד קרם-לבן בעלי לוע סגול. אבקנים 5 שוני אורך זיריהם סגולים המאבקים גדולים. העלי מתארך אורכו פעם וחצי מאורך האבקנים. השחלה עילית בת 2 מגורות הפרי הלקט, האבקת הפרחים נעשית ע"י חרקים. הצמח מכיל תרכובות אלקולואידיות אחדות רעילות ביותר. משמש כצמח מרפא.

שכרון המדבר *Hyoscyamus desertorum* הוא חד-שנתי מדברי רעיל בגובה 15-40 ס"מ (Zohary (1966) המשתייך למשפחת הסולניים המזכיר מאד **שכרון זהוב** שהוא רב שנתי נפוץ באזור הים-תיכוני בהר.

שכרון המדבר בערוץ חולי במדבר החם. צילמה ערגה אלוני ©

לאחר הנביטה הצמח מפתח עלים שרועים ע"פ הקרקע. עלים אלה פשוטים (3-6 ס"מ), בעלי טרף רחב מעוגל ושפה מפורצת גלונית. מכוסה כסות שערות בלוטיות קצרות וארוכות בשני צדי העלה המפרישות חומר דביק. מבין עלים אלה צומחים מספר גבעולים לרוב זקופים, שעירים, עבים ובשרניים. קצה הגבעול מעוגל. באזור זה מתפתחת תפרחת אשכול. לאורך האשכול ובצמוד לפרחים נישאים עלים שונים בצורתם: מוארכים מסורגים או מקבילים (4-5 ס"מ), יושבים, שפתם תמימה או מאונה ראשם מחודד.

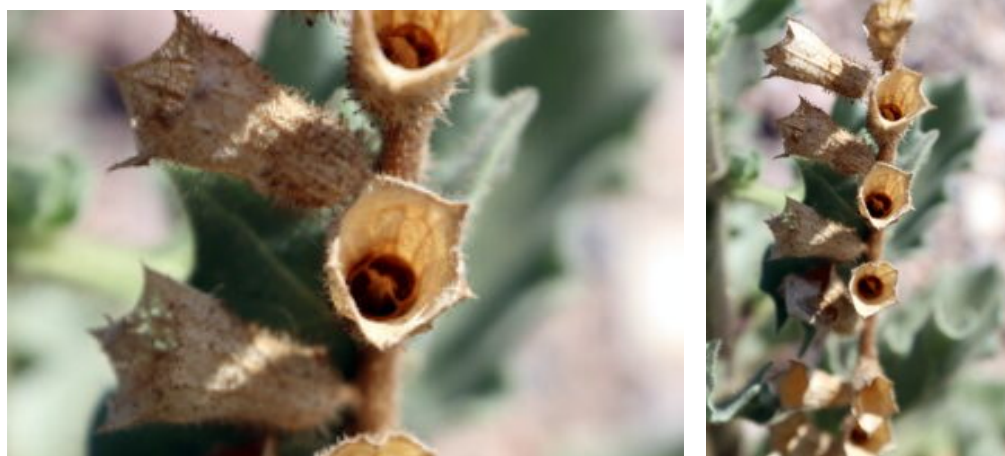
שכרון המדבר, מימין: עלי בסיס גדולים, מאונים שעירים ודביקים. משמאל: על עמוד נושא התפרחת העלים קטנים מעלי הבסיס, מוארכים ומסורגים. צילמה ערנה אלוני ©

בתפרחת עד 20 פרחים הפורחים בהדרגה בקבוצות של 3-4 פרחים. הפרח צבעו צהוב זוהר או לבן קרם צהבהב (הפרטים עם מופע צבע בהיר גם הם נכללים במין **שכרון המדבר**). הפרח אסימטרי דו-מיני. הגביע דמוי פעמון בבגרותו אורכו כ-2.5 ס"מ. לגביע 5 עלים מאוחדים בראשו 5 שיניים שוות. צדו האחורי שעריר ודביק עטור עורקי אורך בולטים. הגביע גדל עם הבשלת הפרי (פינברון-דותן, דנין 1991). הכותרת בת 5 אונות, חלקה התחתון מאוחה לצינור הנתון רובו בגביע, אונות הכותרת (2-2.5 ס"מ) בלתי נכון בולט מהגביע. לוע הפרח צבעו סגול, לעיתים מוכתמים בסגול בסיסי העלים. אונות הכותרת אינן שוות בגודלן מעוגלות בראשן נוטות אחורנית, זו שבמרכז הפרח גדולה מהאחרים. שתי האונות הצדדיות שוות בגודלן והתחתונות קטנות מהן מופרדות זו מזו. מהלוע נשלפים 5 אבקנים שוני אורך בסיסם קבוע בגביע. הזירים ארוכים סגולים המאבק כדורי ובולט. עם פתיחת הפרח האבקנים קרובים זה לזה וביניהם משתחל עלי נושא צלקת כדורית. עם ההבשלה מתארכים האבקנים ומתעגלים כשהמאבקים פונים כלפי מעלה. העלי מתארך אורכו פעם וחצי מאורך האבקנים. בהבשלתו גם הוא מתעגל כשהצלקת פונה מעלה. השחלה עילית בת 2 מגורות. הפרח מייצר צוף והוא מואבק על-ידי חרקים. לאחר האבקה העלים נושרים והגביע גדל עם התפתחות הפרי.

שכרון המדבר, מימין: הגביע דמוי פעמון, שעיר צינור הפרח מאוחה נתון בגביע. באמצע הכותרת פרושה לועה כהה אבקנים 6 ועלי אחד ארוך מהאבקנים. משמאל: פרט עם פרחים לבנים. צילמה ערגה אלוני ©

הפרי הלקט הנפתח ע"י מכסה, עם הבשלתו המכסה נפתח והזרעים המגובששים נפוצים לסביבה. **שכרון המדבר** הוא מין ויקרי טרמופילי. הגדל בכל חלקי דרום הארץ ובמדבר חם. עולה צפונה לבקע הירדן וחודר גם לשפלה. גדל בצידי דרכים מעזבות ובאפיקי נחלים בקו גשם מתחת ל170 מ"מ (שמידע, דרום 2000). הצמח גדל במצרים, סיני, חצי האי ערב, ירדן ישראל לבנון וסוריה (Kew).

שכרון המדבר, מימין: רוב הפרחים מייצרים זרעים בפרי השמור בהלקט שלו מכסה הנפתח עם ההבשלה.

משמאל: הגביע בהגדלה ובתוכו הלקט פתוח. צילמה ערגה אלוני ©

כל מיני **השכרון** מכילים בגוף הצמח חומרים רעילים מסוכנים, ויש השערות מתקופות היסטוריות מהעבר על ארועי מוות מכוונים כתוצאה משימוש בחומר מרוכז שהופק מהצמח. הצמח מכיל אלקולואידים טרופניים שונים (תרכובות אורגניות המכילות בסיס חנקני). **בשכרון המדבר** נמצאו 24 תרכובות שונות מחומר שנלקח מגוף הצמח ומהשורש בהם: Hyoscyamine, scopolamine, 3a-tropine ו-hydroxy-hyoscyamine-6, ועוד 13

אלקלואידים כמו טרופינון, 3β-טרופין, סקופולין תרכובות שלא היה ידוע על קיומם בצמח. כ"כ, תכולת האלקלואידים שמקורם בשורש היה כמעט זהה לזה של יתר חלקי הצמח (El-Shazly 1997). השימוש בתמציות המופקות מהצמח כתרופה, מקובל באוכלוסיות שונות גם כיום. התרופות משמשות לרפוי כאב ראש, פצעים פתוחים, כאבים בשרירים ובמפרקים כנגד כאבי גב כמו גם שגרין וכאבי גאוס (גרנות 2014), טחורים כאבי שיניים ועוד (קריספיל 1985) בתמציות מהצמח משתמשים ברפואה ההומאופטית להיפנוזה, הזיות, כחומר משתן ועוד. במצרים מגדלים את הצמח כגידול תועלת לשימוש בצמח וכאינטרס לניצול אדמות אירידיות מדבר.

ספרות

גרנות י. 2014. צמחי הנגב ברפואה האיסלמית הקדומה וברפואה העממית הבדואית הוצאת אופיר.

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

קריספיל נ. 1985. צמחי מרפא, מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י. הוצאת דפוס המקור.

שמידע א, דרום ד 2000. מדריך פרחי הבר בישראל כרך ב' הוצאת כתר.

/Kew <https://powo.science.kew.org>

Zohary, M., 1966: Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem. Vol. 1 p. 313

El-Shazly A. Andreas Teic A. Ludger Witteb L. El-Domiatya M. and Wink M. 1997 Tropane Alkaloids of *Hyoscyamus boveanus*, *H. desertorum*, *H. muticus* and *H. albus* from Egypt. Z. Naturforsch. 52c 729-739

=====

לציטוט: אלוני ע. **שכרון המדבר** חד-שנתי רעיל בעל פרחים גדולים מרשימים (פברואר

2023). פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 8.

https://www.kalanit.org.il/monthly_blooms/hyoscyamus_desertorum_04_20

/23

=====